
СОЦІОЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ВИМІРИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

УДК 364.614.8

В. М. Федоренко, к. с. н., доцент

**СОЦІОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНИХ ТА ЕКОЛОГІЧНИХ КРИЗ
У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ**

Анотація. У статті розглядаються різні точки зору на процес глобалізації, який є домінуючою тенденцією світового розвитку. Аналізується сучасний стан світової економіки, пропонуються шляхи виходу із глобальних економічних та екологічних криз, що загрожують людству.

Ключові слова: глобалізація, міжнародна криза, екологія, навколишнє середовище, технічний прогрес.

В. Н. Федоренко, к. с. н., доцент

**СОЦИОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ЭКОНОМИЧЕСКОГО И ЭКОЛОГИЧЕСКОГО КРИЗИСОВ
В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ**

Аннотация. В статье рассматриваются различные точки зрения на процесс глобализации, который является доминирующей тенденцией мирового развития. Анализируется современное состояние мировой экономики, предлагаются пути выхода из глобальных экономических и экологических кризисов, угрожающих человечеству.

Ключевые слова: глобализация, международный кризис, экология, окружающая среда, технический прогресс.

V. N. Fedorenko, Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor

**SOCIOLOGICAL PROBLEMS OF ECONOMIC AND ENVIRONMENTAL
CRISIS IN MODERN SOCIETY**

Abstract. The article deals with different perspectives of the process of globalization, which is the dominant trend of world development. The author analyzes the current state of the global economy, offers a way out of the global economic and environmental crisis that threatens humanity.

Key words: globalization, international crisis, ecology, environment, technological progress.

Актуальність теми дослідження. Багато хто розуміє під глобалізацією процес поширення на весь світ західних моделей економіки та культури, переважно американського зразка. Провідні західні держави вимагають максимального простору для дії економічних (вільно-ринкових) сил і обмеження основних форм державного впливу на господарський розвиток. Це супроводжується зростаючою соціально-економічною поляризацією між країнами і всередині країн, посиленням торговельних і валютних воєн, загостренням екологічних проблем та іншими протиріччями.

Постановка проблеми. Глобалізація як сукупність процесів становлення більш-менш єдиних загально-світових систем в економіці, фінансах, технологіях, політико-правовій сфері, інформаційному середовищі, а також у сфері культури та інших областях людської життєдіяльності, являє собою найбільш помітну, домінуючу тенденцію сучасного світового розвитку. Механізми й характер зазначених процесів, розглянуті із глобальної точки зору, уявляються досить складними і неоднозначними. Проблема також загострюється в силу свого взаємозв'язку з політичними і економічними факторами. У кожному випадку немає нічого дивного в тім, що вчених турбує нинішня обстановка у світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню та осмисленню глобалізації присвячено безліч досліджень, наукових, філософських, публіцистичних робіт. Однак при цьому, як зазначає У. Бек, «глобалізація є ... найменш з'ясованим, ймовірно, найбільш незрозумілим, заплутаним, політично ефективним словом (гаслом, зброєю в суперечці) останніх років і залишиться таким найближчим часом» [2, с. 40].

На думку П. Ф. Друкера, зміни, які наразі відбуваються, пов'язані з глибокою трансформацією світу, коли протягом кількох десятиліть суспільство перебудовує себе: погляд на світ, основні цінності, соціальну і політичну структуру, культуру, ключові інститути [4].

Існують різні, часто діаметрально протилежні оцінки глобалізації. Одні бачать швидке настання світлого майбутнього людства без кордонів. Так, директор Лондонської школи економіки та один з теоретиків глобалізації Е.Гідденс зазначає, що «у глобалізації маса переваг у всіх сферах життєдіяльності світової спільноти. Їй немає альтернативи» [11, с. 55].

СОЦІОЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ВИМІРИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Інші дослідники глобалізації пророкують свого роду апокаліпсис у вигляді неминучої американізації усього світу і перетворення культурного різноманіття сучасної цивілізації в уніфіковану сіру казарму «макдональдсів», дешевих снікерсів, джінсів, комп'ютерних ігор і телевізійних серіалів.

Однак, незалежно від оцінки дослідниками глобалізації, більшість з них дотримується точки зору, що сучасний світ переживає певний критичний період, який визначається як точка біфуркації, перехідний вік, епоха невизначеності і т. д.

Р. Робертсон, який є одним із розробників теорії глобалізації, визначає її як двоєдиний процес перетворення загального в особливе і особливого у загальне. Вчений дає таке визначення: «глобалізація відноситься до стиснення світу та інтенсифікації світової свідомості як єдиного цілого. до конкретної глобальної взаємозалежності та усвідомленню глобального цілого» [20, р. 8].

У. Андерсон визначає глобалізацію як «потік конвергуючих сил, які створюють справді єдиний світ». На його думку, ті, хто усвідомлює це, вже живуть в «першій глобальній цивілізації», «глобальній системі систем», що визначає всі світові процеси [18, р. 122-123].

Як бачимо, багато дослідників вважають, що глобалізація - процес формування такого світового суспільства, яке виходить за національно-державні кордони і якому притаманні певні спільні економічні, політичні, екологічні, соціокультурні та цивілізаційні характеристики.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Для поглиблення запропонованого аналізу доречно розглянути деякі характерні ознаки ситуації, що склалася. По-перше, взаємозв'язок різних її аспектів, тісна взаємозумовленість одних іншими. По-друге, глобальний характер проблеми – порушення рівноваги у світовому масштабі. Тут немає границь. По-третє, специфічність, яка зовні виглядає парадоксально поруч із глобальністю. Кожна країна, кожен регіон відрізняються специфічністю розвитку процесу. По-четверте, міждисциплінарністю. Думаю, що іншого підходу до даного питання немає. По-п'яте, монетаризація ряду ресурсів, які ще зовсім недавно природа пропонувала «безкоштовно», – повітря, вода... З іншого боку, сам пошук рішень припускає володіння ресурсами. Нарешті, політична воля як визначальний фактор, що обумовлює пошук і знаходження рішень.

Постановка завдання. Пошук шляхів виходу із глобальних економічних та екологічних криз, які загрожують людству.

Виклад основного матеріалу. Минуле є минуле, однак його вивчення необхідне для побудови майбутнього. Воно – наша головна турбота, наша загальна відповідальність. Ми повинні по-новому поставити проблеми, відкрити нові формули для виправлення нинішніх тенденцій... Але на якій основі? З якими цілями? За якими мірками? Навіть поверхнєве вивчення сьогоденної ситуації вимагає врахування її найбільш примітних характеристик. Характерно, що, коли такий аналіз застосовується у глобальному масштабі, простіше виявляється знайти цифри про лиха, що вражають суспільство, ніж про прогрес, досягнутий за останні роки завдяки науці і техніці.

Канули в минуле дні, коли одна частина людства нічого не відала про стан іншої. Засоби масової інформації дійшли до самих віддалених куточків, і навіть там, де немає самого необхідного, знають про нинішній розвиток розвинутих країн. Але чи знають власники високого рівня життя про стан собі подібних, для яких боротьба за виживання є щоденною проблемою?

Ще одним важливим аспектом є ресурси. Сьогодні грошову вартість має навіть повітря, яким ми дихаємо, і вода, яку ми п'ємо. Усе сьогодні коштує грошей. І буде коштувати ще більше, поки не будуть вжиті належні заходи. Необхідно подумати про джерела ресурсів, тому що без них неможливо вступити на новий шлях розвитку.

Роззброювання або, скоріше, незброєння – от та фундаментальна альтернатива, на якій концентруються сподівання людства. Сьогодні людство витрачає на озброєння більше мільйона доларів за хвилину, у той час як 30 мільйонів чоловік щорічно вмирають від голоду! Недоїдання – це ганьба людства, яка зачіпає всіх нас. Тим, хто продовжує наполягати на придбанні зброї замість продовольства, треба знову і знову нагадувати про дітей, які щодня помирають від голоду, саме від жорстокого голоду, а не від хвороб, для лікування яких не вистачає знань.

В області енергетики найбільш «термінове» на сьогоднішній день завдання – гарантувати за всяку ціну забезпечення нафтою, а найбільш «важливе» – знайти нові можливості, що дозволяють, з одного боку, у значній мірі відмовитися від використання нафти й, з іншого боку – знизити шкідливий вплив на навколишнє середовище. Такий пошук тим більше важливий, тому що необхідна всебічна економія нафти (адже це обмежений природний ресурс), тому що вона потрібна для інших цілей, де не так легко підібрати заміники (процеси хімічного синтезу).

Серед питань, розглянутих у якості важливих, необхідно віддавати пріоритет тим, які є необоротними і для яких вирішальний фактор – час. Із цього погляду в сучасній проблематиці можна виділити наступні теми:

Народонаселення. Населення Землі збільшується на 200 тис. чоловік у день, причому значна частина з них приречена на хвороби, голод, невігластво, крайню убогість – і все це, незважаючи на наукові й технічні ресурси, досягнутий прогрес, заклики до солідарності, що доносяться із всіляких джерел.

СОЦІОЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ВИМІРИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Відтік сільського населення. Переміщення сільського населення у міста вже приводить і в майбутньому ще більше приведе до виникнення людських скупчень, які неприйнятні із всіх точок зору. Перехід із сільського суспільства у міське припускає зміну понять часу і простору. Тип індустріалізації, заснований на подібній міграції, уже вичерпав себе. Перехід від виробляючої людини до людини, що творить буде все більш прискорюватися. І в цьому процесі створення кращого життєвого середовища, пристосованого для творчості й розкриття індивідуальних здібностей, багаті не повинні одержувати більше благ на шкоду бідним. У той момент, коли нарешті м'язова сила починає поступатися місцем силі розуму, коли від рутини людина переходить власне до «людського стану», до інформації, освіти і знання, необхідно із самого початку за всяку ціну уникнути кричущої нерівності одних у порівнянні з іншими.

Забруднення біосфери внаслідок уже згаданого «прогресу», що майже вийшло з-під контролю людини. Серед необоротних впливів на природу варто виділити безвідповідальну витрату мінеральних ресурсів, адже деякі з них є в досить обмеженій кількості.

Здатність управління світом, у якому зростають динаміка, складність і обсяг непередбачуваних подій, перетворюється у ключову проблему, яка вимагає чималої уваги. Тільки при цій умові можна забезпечити перебудову системи, включаючи концептуальну, перехід від суспільства людини-виробника до суспільства людини-творця.

У міру нагромадження знань і розширення пов'язаних з ними технічних можливостей зростає й ступінь незадоволеності людини. Потік інформації перевершив у професійному й особистому плані здатність людини до її засвоєння. Люди почувають себе перенасиченими нею і непомітно стають байдужими, тому що з кожним днем скорочується їхня здатність впливати на події. І все це – незважаючи на успіхи науки і техніки в боротьбі із хворобами, збільшення тривалості життя, розширення можливостей виробництва і зберігання продовольства, відкриття нових джерел енергії і способів її нагромадження...

Сучасна людина бачить й іншу сторону медалі. З кожним днем, незважаючи на науково-технічний прогрес – а може бути, із-за нього, – стан у світі все більше погіршується. Забруднюється і стає все більш непридатною для проживання біосфера, зростає ймовірність загальної катастрофи. Всі країни, всі люди вносять свій внесок у технічний прогрес, але лише деякі одержують від нього вигоду. Досягнення в області медицини, харчування, комунікації і т. д. являють собою чудесну й захоплюючу лицьову сторону наукового прогресу. Людей – при всій їхній скромності і в той же час величі – охоплює хвилювання: не тільки від захоплення перед вчиненим, але й від жаху перед зворотним боком медалі. Зворотний бік прогресу полягає головним чином у необачному, неповному і неправильному застосуванні науки. Сьогодні міста задихаються від приватного транспорту, що вирвався з-під контролю, від гнітючого стану на міських околицях, від забрудненої атмосфери і річок. Такий результат невправного застосування науки або її ігнорування. Під загрозою перебуває не тільки навколишнє середовище, але і саме особисте життя людини. Значні досягнення у нейробіології, психології, етнографії, медицині, у соціальній сфері одночасно містять у собі небезпеку маніпулювання особистістю.

Отже, для викорінювання голоду, бідності, хвороб і невігластва терміново необхідні спільні творчі зусилля у світовому масштабі, які допоможуть знайти нові або адаптувати вже наявні підходи для виправлення сучасних тенденцій і пом'якшення існуючої напруженості. Варто шукати нову модель «порядку». Однак усім нам не вистачає можливостей і часу для планування більш гармонічного, менш агресивного майбутнього, у якому людина одержить можливість безперешкодно користуватися свободою, вибирати без якихось сторонніх порад із декількох варіантів, думати за себе. Розвиток техніки не спричинив розвитку здатності до міркування і філософії. Людина створила неприродне навколишнє середовище, яке її пригнічує. Ритм наших днів народжує почуття швидкоплинності, запаморочення, порожнечі. Кожне нове рішення викликає нові проблеми, тому що суспільне й особисте життя – це динамічні перехідні процеси, що мають специфічні характеристики. Тому не може бути остаточних рішень, кожен день – ланка в ланцюзі питань, які не припиняються.

Висновки. Усі проблеми, з якими зіштовхується нині й зіштовхнеться у найближчому майбутньому людство, знаходять своє вирішення у солідарності. Але, зазначимо, у солідарності, що тлумачиться з позицій благородства, готовності допомогти, спільних зусиллях. Любов не переводиться у гроші, а суспільну солідарність не можна розуміти винятково в економічному плані. Першими «добровольцями», тими, хто усвідомлює невідкладність проблем, повинні стати інтелектуали, вчені. Люди, які з найбільшою відповідальністю визначають соціальні пріоритети і перетворюють їх у життя в ім'я остаточного звільнення особистості. Надзвичайно важлива роль належить також і засобам масової комунікації; вони повинні донести інформацію про боротьбу за нову незалежність до всіх клітин нового «організму», який ми хочемо створити. Боротьба за нову незалежність обіцяє бути непростою і довгою. Але є надія на те, що людство вийде із такої глобальної кризової ситуації і досягне вершин прогресу в широкому розумінні цього слова.

Література

1. Ашкерів А. Філософія глобалізації / А. Ашкерів // Сумерки глобалізації. – М. : АСТ; Ермак, 2004. – С. 5 - 11.
2. Бек У. Что такое глобализация? Ошибки глобализма – ответы на глобализацию. – М. : Прогресс-Традиция,

---

СОЦІОЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ВИМІРИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

2001. – 304 с.

3. Воскресенский А. Д. «Большая Восточная Азия» : энергетические аспекты международных отношений и безопасности / А. Д. Воскресенский // Энергетические измерения международных отношений и безопасности в Восточной Азии. – М. : МГИМО, 2007. – С. 22 – 47.
4. Друкер П. Ф. Задачи менеджмента в XXI веке. / П. Ф. Друкер – М. : Вильямс, 2003. – 272 с.
5. Иванов И. С. Россия и мир на рубеже тысячелетий / И. С. Иванов // Мир и Россия на пороге XXI века : вторые Горчаковские чтения. МГИМО МИД России (23–24 мая 2000 г.). – М. : РОССПЭН, 2001. – С. 4–10.
6. Колеман Д. Комитет 300. Тайны мирового правительства. – М. : Витязь, 2003. – 320 с.
7. Коллонтай В. М. Эволюция западных концепций глобализации / В. М. Коллонтай // Мировая экономика и международные отношения. – 2002. – № 1. – С. 24 – 30.
8. Мантатов В. В. Устойчивое развитие мира : диалог цивилизаций Востока и Запада / В. В. Мантатов // XXI век : диалог цивилизаций и устойчивое развитие : Тезисы докладов международного симпозиума. – Улан-Удэ : ВСГТУ, 2001. – С. 5–9.
9. Момджан К. Об одном многократно упоминаемом процессе / К. Момджан // Сумерки глобализации. – М. : АСТ; Ермак, 2004. – С. 39 – 45.
10. Печчеи А. Человеческие качества. / А. Печчеи – М. : Прогресс, 1980. – 302 с.
11. Покровский Н. В зеркале глобализации / Н. Покровский // Сумерки глобализации. – М. : АСТ; Ермак, 2004. – С. 54–57.
12. Рюмин В. А. Глобализация и цивилизационные перспективы человечества / В. А. Рюмин // Глобализация в социально-философском измерении : Сборник материалов конференции. – СПб. : Санкт-Петербургское философское общество, 2003. – С. 64 – 69.
13. Семенов В. С. О перспективах человека в XXI столетии / В. С. Семенов // Вопросы философии. – 2005. – № 9. – С. 26 – 37.
14. Тоффлер Э. Метаморфозы власти: Знание, богатство и сила на пороге XXI века [пер. с англ.] / Элвин Тоффлер. – М. : АСТ; АСТ Москва, 2009. – 669 с.
15. Тойнби А. Дж, Икеда Д. Диалоги Тойнби - Икеда. / А. Дж. Тойнби, Д. Икеда – М. : ЛЕАН, 1998. – 445 с.
16. Хоружий С. С. Человек и его три дальних удела. Новая антропология на базе древнего опыта / С. С. Хоружий // Вопросы философии. – 2003. – № 1. – С. 32 – 44.

References

1. Ashkerov, A. (2004). *Filosofiia globalizatsii [Philosophy of Globalization]. Sumerki globalizatsii – Twilight of Globalization* (pp. 5 – 11). Moscow: AST Ermak [in Russian].
2. Beck, U. (2001). *Chto takoe globalizatsiia? Oshibki globalizma – otvety na globalizatsiiu [Was ist Globalisierung?: Irrtümer des Globalismus – Antworten auf Globalisierung]*. Moscow: Progress-Traditsiia [in Russian].
3. Voskresenskii, A.D. (2007). «Bolshaiia Vostochnaia Aziia» : energeticheskie aspekty mezhdunarodnykh otnoshenii i bezopasnosti ["Greater East Asia": Energy Aspects of International Relations and Security]. *Energeticheskie izmereniia mezhdunarodnykh otnoshenii i bezopasnosti v Vostochnoi Azii – Energy Dimensions of International Relations and Security in East Asia* (pp. 22 – 47). Moscow: MGIMO. [in Russian].
4. Druker, P.F. (2003). *Zadachi menedzhmenta v XXI veke [The tasks of management in the 21st century]*. Moscow: Viliams [in Russian].
5. Ivanov, I.S. (2001). Rossiia i mir na rubezhe tysyacheletii [Russia and the world at the turn of the millennium]. The second Gorchakov reading. MGIMO Russian Ministry of Foreign Affairs '00: *Mir i Rossiia na poroge XXI veka – The world and Russia on the threshold of the XXI century* (pp. 4 – 10). Moscow: ROSSPEN [in Russian].
6. Koleman, D. (2003). *Komitet 300. Tainy mirovogo pravitelstva [Committee 300. Secrets of the World Government]*. Moscow: Vitiiaz [in Russian].
7. Kollontai, V.M. (2002). *Evolutsiia zapadnykh kontseptsii globalizatsii [Evolution of the Western concepts of globalization]. Mirovaia ekonomika i mezhdunarodnye otnosheniia – World Economy and International Relations, 1, 24 – 30.* [in Russian].
8. Mantatov, V.V. (2001). Ustoichivoe razvitie mira: dialog tsivilizatsii Vostoka i Zapada [Sustainable development of the world: a dialogue of Eastern and Western civilizations]. Proceedings of the International Symposium: *XXI vek dialog tsivilizatsii i ustoichivoe razvitie – XXI Century: Dialogue of Civilizations and Sustainable Development* (pp. 5 – 9). Ulan-Ude: VSGTU. [in Russian].
9. Momdzhan, K. (2004). Ob odnom mnogokratno upominaemom protsesse [About one repeatedly mentioned process]. *Sumerki globalizatsii – Twilight of Globalization* (pp. 39 – 45). Moscow: AST. [in Russian].
10. Pechchei, A. (1980). *Chelovecheskie kachestva [Human qualities]*. Moscow: Progress [in Russian].
11. Pokrovskii, N. (2004). *V zerkale globalizatsii [In the mirror of globalization]. Sumerki globalizatsii – Twilight of Globalization* (pp. 54 – 57). Moscow: AST; Ermak [in Russian].
12. Riumin, V.A. (2003). Globalizatsiia i tsivilizatsionnye perspektivy chelovechestva [The globalization and civilization prospects of mankind]. Proceedings of the conference: *Globalizatsiia v sotsialno-filosofskom izmerenii – The globalization in the socio-philosophical dimension* (pp. 64 – 69). Saint Petersburg: Sankt-Peterburgskoe filosofskoe obshchestvo. [in Russian].
13. Semenov, V.S. (2005). O perspektivakh cheloveka v XXI stoletii [On the prospects of man in the XXI century]. *Voprosy filosofii – Questions of philosophy, 9, 26 – 37.* [in Russian].
14. Toffler, E. (2009). *Metamorfozy vlasti: Znanie bogatstvo i sila na poroge XX veka [Metamorphosis of power: Knowledge of wealth and power on the threshold of the twentieth century]*. Moscow: AST [in Russian].
15. Toynbee, A.J., Ikeda, D. (1998). *Dialogi Toynbi – Ikeda [The Toynbee-Ikeda dialogue]*. Moscow: LEAN [in Russian].
16. Khoruzhii, S.S. (2003) *Chelovek i ego tri dalnikh udela. Novaia antropologiya na baze drevnego opyta [Man and his three distant destinies. New anthropology based on ancient experience]*. *Voprosy filosofii – Questions of philosophy, 1, 32 – 44.* [in Russian].